Przyczynek do poznania drobnych gatunków
należących do zbiorowego gatunku *Polygonum aviculare* L.

*Étude sur les menues espèces appartenant à l'espèce collective
Polygonum aviculare* L.

JÓZEF LEMBKE

Polygonum aviculare L. — Rdest ptasi (rodz. POLYGONACEAE-Rdestowate) jest jednym z najpospolitszych chwastów krajowych, rosnących na różnych glebach piaszczystych. Jest to roślina kosmopolityczna, występuje bowiem na całej kuli ziemskiej z wyjątkiem tropikalnej Ameryki, pd. Afryki i Madagaskaru, oraz Indii i Polinezji.

Flora polska T. II, str. 87, Kraków 1921 podaje, w opracowaniu Bogumiła Pawłowskiego, *Polygonum aviculare* L., gdzie znajdujemy opis tego zbiorowego gatunku.

„Jednoroczny rzadziej dwuletni. Łodyga ścieląca się lub dźwigająca się, rzadziej wzniesiona, od kilku do 50 cm dł., zwykle od samej nasady gałęzista i dość gęsto ulistniona, naga. Liście bardzo różnej postaci, od szeroko eliptycznych do równowąskich, przeważnie drobne, brzegiem płaskie lub nieco faliste, zawsze całobrzegie, oddzielające się od dolnej części pochw. Pochwy nagie poszarpane, białe, żółtawe lub brunatnawe“.

Jak widać z powyższego opisu (różnopościowość liści i pochw) mamy tu do czynienia ze zbiorowym gatunkiem tzw. Linneonem (podobnie jak *Alchemilla vulgaris* L., *Draba verna* L. i inne), który składa się z drobnych gatunków, rozpadających się w dalszym ciągu na poszczególne odmiany.

Zasadniczo gatunek zbiorowy *Polygonum aviculare* L. sensu lato rozpada się na trzy gatunki, wyraźnie między sobą różniące się, posiadające wybitne cechy gatunkowe.

Badania nad zbiorowym gatunkiem *Polygonum aviculare* L. przeprowadzali między innymi: Wilibald Besser (Enumeratio plantarum huiusque in Volhynia, Podolia etc. collectarum, Wilno 1822), Hugo Zapalowiec (Conspectus Florae Galic. crit. II, Kraków 1908), Alfred Lehman (Jahresber. Ver. Nat., Zwickau 1910), Lindman (Svensk. Bot. Tidskr. VI, 1912), Bogumił Pawłowski (Flora polska, T. II, Kraków 1921)

Już W. Besser wyróżnił w 1822 (patrz wyżej) spośród *P. aviculare* L. sensu lato gatunek *Polygonum neglectum* Bess. bardzo charakterystyczny, różniący się od innych cienkimi, delikatnymi lodygami oraz bardzo wąskimi i ostro zakończonymi liśćmi.

Na dalsze wyróżnienie zasługują także wydzielone przez Lindmana następujące dwa gatunki:

Polygonum aequale Lindm. = *Polygonum aviculare* L. sensu stricto o liściach łopatkowatych tępych, oraz *Polygonum heterophyllum* Lindm. o liściach lancetowatych różnej wielkości.

Niżej podaję dokładne opisy tych gatunków, które występują pospolicie we florze polskiej.

Polygonum neglectum Bess. Rdest zaniedbany.

Lodygi przeważnie cienkie, wiotkie, leżące, rozpostarte, 10—30 cm dł. o cienkich gałązkach i o wydłużonych międzywęzłach. Liście wszystkie jednakowe, bardzo wąskie, wąskie lub wąsko lancetowate, bardzo ostro lub ostro zakończone. Listki kwiatu podługowate, zielone, brzegiem białe, różowo lub czerwono zabarwione. Kwiaty w kątach liści nie skupione na szczytach gałązek. Pochwy liściowe wydłużone do 1,3 cm białe-żółtawe. Owocki węższe niż u *Polygonum aviculare* L. sensu stricto. Jednoroczny. Kwitnie od maja do jesieni.

Gatunek ten znajdowałem na rzyskach i w ogrodach:

Przedbórz nad Pilicą pow. Końskie dn. 4.VIII.1947, ogródek. Złoty Potok koło Częstochowy 15.VIII.1947, ogród warzywny. Ruda Maleniecka pow. Końskie 27.VIII.1947, rzysko. Łódź 9.IX.1947, rzysko koło radiostacji.

Polygonum aequale Lindm. = *Polygonum aviculare* L. sensu stricto.

Lodygi leżące, podnoszące się, rzadziej wyprostowane od 20—40 cm dł. Liście na pędach mało się różnią od liści gałązkowych, szeroko-łopatkowate, lub szeroko-eliptyczne, do podługowato — odwrotnie jajowatych, tępe lub zastrzone, szarawe lub sinawo-zielone. Kwiaty w kątach liści, w górnych częściach zbliżone do siebie. Okwiat do 1/3 długości zrosły. Listki okwiatu bladezielone o białych lub różowych brzegach. Owoc trójgraniasty, 2 — 3 mm dł. o owalnej, jajowatej podstawie, dłuższy od kwiatu, ciemno-brunatny, matowy.

Fig. 1.

Fig. 2.

Występuje na podwórzach, miedzach, ulicach oraz nad rzekami:

Przedbórz nad Pilicą pow. Końskie 8.VI.1947, podwórze. Wierzchlas pow. Końskie 10.VII.1947, miedza polna. Przedbórz nad Pilicą pow. Końskie 4.VIII.1947, brzeg Pilicy. Złoty Potok koło Częstochowy 16.VIII.1947, droga polna. Łódź, ul. Wodna 8.IX.1947, między kamieniami na bruku. Łódź „Zdrowie” 4.X.1947, nad Łódką.

Polygonum heterophyllum Lindm. — Rdest różnolistny.

Lodygi wyprostowane lub podnoszące się, rzadko płózące się, od 30 — 60 cm dł. Liście różnokształtne, lodygowe większe, szeroko-lancetowate, eliptyczne, lub wąsko-lancetowate 2 — 4 cm dł. prawie dwa razy dłuższe od liści gałązkowych, lancetowatych, wydłużonych, na gałązkach drugiego rzędu jeszcze drobniejsze, równowąsko-podługowate lub równowąsko-lancetowate. Wszystkie liście ostro zakończone, jasno-zielone. Kwiaty umieszczone w kątach liści w górnych częściach gałązek często zbliżone do siebie. Okwiat do połowy zrosły. Jednoroczny. Kwitnie od maja do jesieni.

Występuje nad drogami, w rowach, na łąkach, przychaciach i polach uprawnych:

Modlica koło Łodzi 10.VI.1947, droga leśna. Przedbórz nad Pilicą pow. Końskie 10.VII.1947, rów przydrożny. Przedbórz nad Pilicą pow. Końskie 4.VIII.1947, między ziemniakami. Przedbórz nad Pilicą pow. Końskie 22.VIII.1947, łąka. Ruda Maleniecka pow. Końskie 28.VIII.1947, obok drogi nad stawem. Łódź 14.IX.1947, zaniedbany trawnik.

Zebrane przeze mnie materiały dotyczą przede wszystkim województwa Łódzkiego i częściowo Kieleckiego.

Z podaniem odmian wyżej wymienionych gatunków wstrzymuje się do czasu wyjaśnienia ich dziedziczenia się i stałości.

Nasiona powyższych gatunków jak również ich odmian zostały przeze mnie wysiane w ogródku doświadczalnym przy *Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin U. Ł.*, a dopiero po stwierdzeniu stałości cech poszczególnych odmian będzie można mówić o dziedziczących się formach.

Praca niniejsza została wykonana pod kierownictwem Prof. Dr J a k u b a M o w s z o w i c z a w *Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin U. Ł.*, gdzie również zostały zdeponowane materiały dotyczące tej pracy.

Przy przeprowadzaniu badań korzystałem w roku 1947 z zasilków Wydziału Nauki Ministerstwa Oświaty oraz Komisji Fizjograficznej Polskiej Akademii Umiejętności.

Polygonum heterophyllum Lindm.

R É S U M É

L'auteur communique, qu'en Pologne se trouvent les suivantes trois menues espèces de *Polygonum aviculare* L.

Polygonum neglectum Bess. avec délicates tiges et feuilles très étroites et pointues.

Polygonum aequale Lindm. == *Polygonum aviculare*. L. *sensu stricto* avec des feuilles émoussées en form de pelle.

Polygonum heterophyllum Lindm. avec des feuilles de différentes formes. Les feuilles de tige sont deux fois plus longues que les feuilles de branche.